

# ЗМІСТ

<b>АНОТАЦІЯ</b> .....	<b>5</b>
<b>ПЕРЕДМОВА</b> .....	<b>7</b>
<b>ГЛАВА 1</b>	
<b>ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУДДІВ</b> .....	<b>9</b>
1.1 Основні підходи до визначення поняття професійної правосвідомості судді .....	<b>9</b>
1.2 Послідовний трансформаційний процес правосвідомості судді, обумовлений прогнозованими змінами її станів .....	<b>31</b>
<i>Висновки до Глави 1</i> .....	<b>50</b>
<b>ГЛАВА 2</b>	
<b>СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД ТА ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ</b> .....	<b>58</b>
2.1 Специфіка здійснення суддівського розсуду у рамках судової дискреції .....	<b>58</b>
2.2 Незалежність судді як умова прийняття правомірного рішення суду .....	<b>84</b>
<i>Висновки до Глави 2</i> .....	<b>112</b>
<b>ГЛАВА 3</b>	
<b>ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНИХ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ СУДДІВ</b> .....	<b>120</b>
3.1 Етичні стандарти правової поведінки суддів .....	<b>120</b>

3.2 Теоретико-практичні аспекти організації професійної підготовки та відбору суддів як важливої складової формування правосвідомості судді .....	<b>144</b>
<i>Висновки до Глави 3</i> .....	<b>176</b>
<b>ПІСЛЯМОВА</b> .....	<b>184</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	<b>191</b>

## АНОТАЦІЯ

У дослідженні розкривається сутність, зміст та структура категорії правової свідомості судді на сучасному етапі розвитку державно-правових та соціальних інститутів в Україні, а також в умовах особливої важливості розгляду питання ефективності функціонування судової системи. В рамках дослідження розроблено концепцію трансформації правової свідомості судді.

Запропоновано нове бачення сутності та ознак дефекту правосвідомості судді. Здійснено розмежування понять «деформація» та «дефект» правової свідомості судді, наведено приклади деформованої правової свідомості суддів на основі судових проваджень проти суддів. Досліджено сутність та особливості корекції правової свідомості судді.

Визначено поняття, ознаки та принципи здійснення суддівського розсуду. Розглянуто співвідношення понять «правова свідомість судді», «суддівський розсуд» та «внутрішнє переконання судді». Запропоновано розмежування понять «дискреційна поведінка» та «правова поведінка».

Проведено комплексний аналіз незалежності судді як умови прийняття правомірного рішення суду. Розкриваються відмінності в аспекті незалежності між судьями національного рівня та судьями міжнародних судів. Розкриваються особливості поняття «судова доброчесність» як складової легітимності судової влади, умови для прийняття справедливих судових рішень та передумови довіри громадськості до суду. Здійснено співвідношення понять «моральний обов'язок судді» та «професійний обов'язок судді». У світлі дотримання суддею морально-етичних стандартів

правової поведінки охарактеризовано зміст присяги судді. На основі аналізу документів зарубіжних держав, що регламентують питання дотримання судової етики, запропоновано рекомендації для удосконалення положень Кодексу суддівської етики в Україні.

Здійснено дослідження теоретико-прикладних аспектів професійного навчання суддів. Розглянуто особливості відбору кандидатів на суддівські посади. Розроблено низку пропозицій, щодо забезпечення ефективності таких процедур.

## ПЕРЕДМОВА

Реформування системи судоустрою в Україні в рамках захисту прав та свобод людини і громадянина зумовило формування нової правової думки щодо сприйняття судді як компетентного фахівця, який має глибокі знання у галузі права та володіє високими морально-етичними якостями. Суспільство проходить особливий етап свого розвитку та функціонування, передбачає переосмислення цінностей та ідеологічних стандартів в аспекті правової свідомості судді та специфіки здійснення суддівського розсуду.

Сьогодні питання формування професійної правової свідомості судді та суддівського розсуду набувають особливої актуальності, оскільки вирішення основоположних проблем судової реформи, спрямованих на становлення і зміцнення судової влади, забезпечення здійснення незалежного та компетентного правосуддя, здатного захищати права і законні інтереси учасників судочинства, неодмінно пов'язане з особистістю судді. Ухвалення судових рішень іменем держави характеризує рівень соціальної значущості діяльності судді щодо застосування права.

Проблематика професійної правової свідомості тією чи іншою мірою була предметом розгляду у роботах окремих вчених, зокрема таких як: А.В. Бондаренко, М.В. Бондаренко, Н.Н. Воппенко, Л.М. Герасіна, С.О. Гладкий, Ю.М. Грошевий, О.Г. Данильян, Є.В. Дергачов, Ю.М. Дмитрієнко, Д.О. Єрмоленко, А.В. Званчук, О.О. Золотар, І.А. Льїн, Ю.Ю. Калиновський, Г.П. Клімова, І.М. Коваль, А.І. Луцький, А.А. Малиновський, Т.С. Марусяк, Ю.А. Меліхова, В.В. Монаков, В.В. Муж, В.В. Мухін, І.О. Панчук, А.А. Пивоварова, О.С. Пінська, О.Є. Проць, А.С. Ткачук, М.Є. Черкас.

Суддівський розсуд та дискреційні повноваження суду, проблематика формування корпусу суддів неодноразово ставали предметом наукових дискусій таких вчених як: А.В. Аверин, С.С. Аскеров, А. Барак, Л.М. Берг, В.С. Бігун, А.Т. Боннер, М.В. Василевич, Л.Є. Виноградова, М. Й.Вільгушинський, Т.В. Галайденко, В.В. Городовенко, Н.А. Гураленко, К.М. Гуревич, К.В. Гусаров, Р. Дворкін, А.О. Дігтяр, О.В. Добротвор, М.К. Закурін, М.А. Кравчук, В.М. Крайнюка, В.К. Купчик, О.М. Курило, П.В. Куфтирев, О.П. Кучинська, О.В. Лемак, Л.А. Литовченко, Б.В. Малишев, Т.В. Марусяк, Г.П. Мельник, О.Р. Михайленко, О.М. Овчаренко, Л.А. Остафійчук, П.В. Панталієнко, О.А. Папкова, А.С. Петрова, М.А. Погорецький, С.В. Прилуцький, Ю.Д. Притика, Г.С. Рибалка, О.Я. Рогач, В.В. Рожко, М.В. Руденко, М.Д. Савенко, Г.В. Савченко, М.В. Савчин, А.М. Сарсенов, Н.П. Сиза, В.С. Смородинський, Н.М. Стеценко, О.З. Хотинська-Нор, О.К. Черновський, А.В. Шевченко, О.Г. Яновська.

Формування правової свідомості судді та визначення меж суддівського розсуду, деформація та корекція суддівської правосвідомості, незалежність судді, професійне навчання та підготовка суддів – всі ці аспекти обумовлені необхідністю проведення комплексного дослідження, спрямованого на удосконалення законодавства України та правової науки в частині дослідження організаційних та праксеологічних аспектів формування професійної правосвідомості судді та суддівського розсуду.

Враховуючи вищезазначене, а також відсутність спеціального монографічного дослідження, яке б поєднувало аналітичний розгляд та системний аналіз правової свідомості судді та суддівського розсуду у комплексі, вбачається необхідність на основі теоретичних та прикладних аспектів дослідити особливості професійної правосвідомості судді та здійснення суддівського розсуду.

# ГЛАВА 1

## ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУДДІВ

### 1.1 Основні підходи до визначення поняття професійної правосвідомості судді

На сучасному етапі розвитку державно-правових та соціальних інститутів в Україні особливої важливості набуває питання ефективності функціонування судової системи, у тому числі специфіка формування правової свідомості суддів, яка відіграє неодмінну роль при прийнятті судового рішення і, як наслідок, здійснює вплив на суспільне життя та долі людей. Зацікавленість феноменом правової свідомості не є випадковою, оскільки вона є важливим показником «соціального прогресу» у суспільстві. Останній іноді помилково вважають аналогом соціальної еволюції, однак ці поняття не є тотожними. Так, соціальна еволюція характеризується тим, що є розвитком будь-якого типу. Водночас під терміном «прогрес» розуміють зародження та подальше існування таких ознак, які у суспільстві визначаються як позитивні з точки зору певних цінностей<sup>1</sup>. Відтак вбачається доцільним розглядати правову свідомість у комплексному аспекті. Тут суттєву роль відіграє і розгляд цього феномена в загальному контексті суспільних відносин,

---

<sup>1</sup> Танчин І.З. Соціальна еволюція і соціальний прогрес. Знання, 2008. URL: [http://www.biglib.com/book/23\\_Sociologiya/5542\\_413\\_Socialna\\_evolyuciya\\_i\\_socialnii\\_progres](http://www.biglib.com/book/23_Sociologiya/5542_413_Socialna_evolyuciya_i_socialnii_progres) (Дата звернення: 19.04.2018)

як обумовленого безліччю соціальних та інших факторів. Оскільки правосвідомість проявляється в різних сферах суспільного життя, необхідний його аналіз і як соціокультурного явища<sup>2</sup>.

Дослідження періодизації становлення наукових знань щодо проблематики професійної правосвідомості судді у найбільш детальному вигляді було здійснено науковцем С.Ф. Хоптою<sup>3</sup>. Ось чому ми навмисно не ділимо історію зародження правосвідомості на українських теренах на етапи. Однак, для більш детального розуміння суддівської правосвідомості ми зупинимося на основних моментах розвитку поглядів, які мають значення в контексті проведеного дослідження.

Категорія правосвідомості відома ще з античних часів. Цілком очевидно, що тоді філософи розуміли це явище дещо в іншому значенні, аніж ми розглядаємо його сьогодні. Однак вже тоді люди зважали на такі категорії як справедливість та моральність, їх взаємозв'язок.

Зародження правосвідомості на теренах нашої держави відбулося у зв'язку з формуванням правової думки Київської Русі та пов'язане з прийняттям християнства<sup>4</sup>. Правові акти давньоруського періоду («Слово про закон і благодать», «Повість минулих літ», «Повчання Володимира Мономаха», «Слово о полку Ігоревім») містили своєрідне бачення держави та права, місця та ролі правителя у сильній державі. Вони стали основою розвитку правової свідомості українського народу як законного правонаступника культурної та наукової спадщини могутньої Київської Русі.

Наступний етап розвитку правосвідомості спостерігається під час зародження українського конституціоналізму, який сучасні дослід-

---

<sup>2</sup> Бондаренко А.В. Правосвідомість як предмет соціально-філософського аналізу. Вопросы духовной культуры. Философские науки. С. 163.

<sup>3</sup> Хопта С.Ф. Теоретико-правові аспекти професійної правосвідомості судді та її роль в ухваленні судових рішень: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ. 2017. С. 23.

<sup>4</sup> Антонович М. Правова культура українського народу в сфері прав людини: історичний розвиток та сучасний стан. Право України. 2003. № 12. С. 76.